

LUPTA PENTRU PACE ȘI PRIETENIE ÎNTRE POPOARE LA ORELE DE ISTORIE

de TATIANA ANTONESCU-CIOCÎRLIE

Ideea de pace în centrul preocupărilor epocii contemporane. În zilele noastre ideea de pace se află în centrul preocupărilor omenirii. E vorba de ceva mai mult decât de o linie politică de moment sau de o practică umanitară. Sînt în joc probleme vitale, privind deopotrivă soarta tuturor popoarelor și a tuturor oamenilor.

Lumea are de ales între a-și continua o existență prosperă, cu realizări menite să propage progresul și civilizația pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale comunității umane, sau să se macine în conflicte armate, în condițiile de distrugere și de exterminare ale războiului modern.

Pacea, în această lumină, se confundă cu însăși viața. Să nu ne mulțumim deci ca asupra ei să dizertăm, să venim cu ipoteze, să întocmim pledoarii. Toate acestea ar fi doar preliminarii și episoade; ce interesează în esență, e s-o putem integra ca pe un fapt natural, ca pe o categorie necesară, în forma noastră de activitate și în modul nostru de gîndire.

Pacea pe care o reclamă azi umanitatea e altceva decât o pace a tratatelor, a guvernelor sau a compromisurilor. E o pace la a cărei apărare sînt chemați oamenii de pretutindeni și sînt convocate toate activitățile, fiecare cu puterea sa de muncă, și cu partea sa de adevăr, cu dragostea sa de cultură și voința sa de construcție.

„Epoca noastră se caracterizează prin faptul că lupta pentru pace a devenit, mai mult ca oricînd, o sarcină istorică de cea mai mare importanță, nu numai a clasei muncitoare ci și a tuturor celorlalte pături ale populației. Acesta este modul în care se împletesc interesele întregii omeniri“¹.

Înțelegem, în lumina acestor fapte, că în rînd cu celelalte instituții și organizații ale societății, școala, cu misiunea ei instructiv-educativă și cu mijloacele de care dispune, este chemată să se înscrie, în mod activ, în susținerea acestei mari și fundamentale acțiuni contemporane de luptă pentru pace.

¹ Vezi „Scinteia” nr. 5775 din 17 ian. 1963.

În statele socialiste, preocuparea de a educa tineretul în spiritul păcii și al prieteniei între popoare are caracter adânc și constant. Faptul pleacă dintr-o concepție de viață, ale cărei temeuri le găsim și în *Declarația Consfătuirii de la Moscova din 1960*, după cum urmează :

„Comuniștii văd misiunea lor istorică, nu numai în înlăturarea exploatării și a mizeriei pe scară mondială și în eliminarea pentru totdeauna din viața societății omenești a posibilității oricărui război, dar și în izbăvirea omenirii, încă în epoca actuală, de coșmarul unui nou război mondial. Partidele comuniste din toate țările vor consacra realizării acestei mărețe misiuni istorice toate forțele și toată energia lor“¹.

Respectul față de om și față de muncă e cuprins în toate materiile și în toate programele de învățămînt, ca o pirghie a instrucției și a educării pentru viață.

Prețuirea pentru poporul propriu se confundă cu un sentiment egal de prețuire pentru celelalte popoare ale lumii. Marile realizări ale omenirii sînt larg popularizate. Se desfășoară o intensă acțiune pentru cunoașterea și propagarea valorilor universale, din trecut și din prezent. În cadrul comemorărilor anumitor evenimente și personalități, organizate cu grijă, sînt analizate conținutul operelor moștenite, însemnătatea lor și a mesajelor lor umanitare.

Programele de învățămînt, concepute într-un spirit nou, acordă atenție sporită istoriei universale și literaturii universale ca discipline de studiu. Se tinde la traducerea în limba națională a tuturor capodoperelor și, mai mult decît atîta, a tuturor lucrărilor reprezentative pentru cultura lumii. În țara noastră, în cadrul revoluției culturale, procesul se află în plină desfășurare: nu într-o fază de început, ci într-una înaintată. Enciclopediile elaborate pînă acum în țările socialiste, și cele în curs de elaborare (în această situație se numără și țara noastră) păstrează un spirit de justețe și de interpretare științifică a faptelor, ceea ce constituie acțiuni de pace și punți de înțelegere între popoare.

În diferite împrejurări internaționale, guvernul R.P.R., ca urmare a politicii sale consecvente de pace, a luat inițiative importante privind educarea în consecință a tineretului.

Rezoluția propusă în a XV-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. (septembrie 1960) — cuprinzînd măsuri pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare — a fost primită cu interes, a prilejuit dezbateri ample și a constituit obiectul uneia dintre cele mai importante hotărîri ale întregii sesiuni. Propunerea delegației romîne a fost susținută cu însuflețire de către delegați din toate continentele. Încercările unor delegații occidentale, ca sub o frazeologie pacifică să camufleze idei cu

¹ *Declarația consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorști*, Editura Politică, București, 1960, p. 39.

tendințe războinice sau revanșarde, au întâmpinat rezerve și opoziții. Până la sfârșit, hotărîrea adoptată în unanimitate a păstrat liniile fundamentale din rezoluția inițială. Statele au datoriat să educe tineretul în spiritul păcii și al prieteniei între popoare, folosind pentru aceasta cît mai multe mijloace ale culturii și ale înțelnicirilor internaționale; în ce privește O.N.U., aceasta va trebui să întreprindă investigații și studii speciale, pentru ca problema educației tineretului din întreaga lume să se afle într-o cît mai vie și mai luminoasă actualitate.

Un an mai târziu, la cea de a XVI-a sesiune a O.N.U., în Comitetul nr. 3, delegația romînă a propus să se dea în acest sens, al educării în spiritul luptei pentru pace și prietenie între popoare, o declarație comună a tuturor statelor. Propunerea a fost primită cu satisfacție; delegațiile au salutată-o ca pe un mesaj de viață care se adresează, deopotrivă, generațiilor actuale și generațiilor viitoare.

La cea de a XVII-a sesiune a O.N.U., punctul privitor la măsurile pentru educarea tineretului a fost înscris pe ordinea de zi a lucrărilor. Se confirma astfel că inițiativa delegației romîne din anii trecuți începea să dea roade. Faptul nu mai apărea ca un deziderat teoretic, ci se traducea într-o preocupare imediată, întrunind în ea adeviziunea tuturor oamenilor cinstiți și a popoarelor doritoare de pace. Chemarea suna limpede: generațiile tinere trebuie să pășească în viață înarmate cu o idee sigură de respect pentru om, pentru popoare, pentru cultură; într-un cuvînt, pentru valorile păcii și ale prieteniei.

Din nefericire, în unele țări capitaliste lucrurile se petrec în alt fel. Acolo tineretul este întreținut într-o psihoză de război ori de revanșă. Propaganda militaristă se desfășoară din plin; se folosesc pentru aceasta atît mijloace de constrîngere cît și căi de captatie. Pe alocuri, ura față de popoare este ridicată la rangul de sistem. Într-un raport din 1949, pregătit de către Asociația Națională de Educație din S.U.A., se spunea răsplat: „Educătorii au datoriat de a veni și ei cu partea lor de contribuție la războiul rece”¹.

În R.F.G., funcționează peste 100 de organizații, care sub titlatură și programe diferite au în vedere un obiectiv unic: militarizarea și fascizarea tineretului. În posturi de comandă ale învățămîntului public, ca și la catedrele obișnuite de diferite grade, funcționează învățători și profesori despre care se știe că s-au aflat în slujba nazismului. Nu de mult, Strauss, fostul ministru de Război, a precizat că luările de contact între școală și armată trebuie să devină mai strînse și mai active. În aprilie 1960, s-au dat în Berlinul Occidental o serie de directive provizorii privitoare la educarea și instruirea publică, de natură să susțină propaganda de război, să susțină ideea de revanșă, să defăimeze țările socialiste și să exalte orgoliul național.

Psihoza despre care este vorba își face drum și în alte țări. În Franța, membrii O.A.S. au trecut la manifestări teroriste organizate din umbră. Procesul de eliberare a coloniilor este prezentat cu diformări

¹ C. Bogdănescu, C. Popișteanu, *Propaganda de război -- armă a politicii agresive*, București, Ed. Politică, 1962, pp. 54—55.

voite, împiedicind astfel tineretul să înțeleagă realitățile vremii în lumina legilor istorice. Recrutările militare și angajările de voluntari se bucură de publicități largi, în care scop se cheltuiesc sume mari și sînt puse în mișcare variate mijloace de atragere. În dosul unor demonstrații ce țin să pară necesare și realiste se ascunde de fapt o intenție funestă: recrutarea de carne de tun pentru un nou război. Ziarele, revistele, romanele senzationale, filmele, emisiunile radiofonice, televiziunea, anume reuniuni sportive, toate acestea, prin conținutul lor, intră în raza aceluiași scop. Sînt preferate teme cu crime, cu gangsteri, cu acte de brutalitate și de sadism, cu desfășurări patologice, cu demonstrații feroce, cu aventuri răsunătoare. Fie că sugerează direct ideea războiului, fie că o lasă numai în umbră, aceste teme o slujesc deopotrivă, pentru că formează trăsături de caracter și stări de suflet în care conștiințele neformate sau conștiințele tinere în căutarea unor modele de urmat s-ar putea rătăci cu ușurință. Nu întimplător, deci, în S.U.A. directorul biroului federal de investigații s-a văzut constrîns să declare că în 1961 numărul de infracțiuni grave a crescut simțitor și că procentele de infractori tineri sînt mai mari ca oricînd.

Chiar și educația religioasă, în aparență atît de legată de obiective umanitare, ori de așa numite „alianțe” și „comunități creștine”, nutrește deopotrivă un fond războinic. Misticismul, pe care îl propagă, cuprinde în el forme de gîndire exclusivistă și explicații fanatice, trăsături prin care programele de pace pot fi convertite fără nici o greutate în declarații de război.

Ne dăm seama că aceste două poziții atît de contradictorii, educarea pentru pace și împingerea în psihoze de război ridică probleme mari, de care învățămîntul trebuie să se sesizeze cu atenție și cu hotărîre.

Formarea unei concepții științifice asupra războiului și păcii prin lecțiile de istorie. Istoria, ca materie de învățămînt, deține un rol hotărîtor în formarea educației cetățenești. Din conținuturile ei, elevii își pot forma noțiuni cuprinzătoare cu privire la toate orînduirile sociale, ajungînd prin acestea să înțeleagă problemele ce frămîntă lumea contemporană și să-și formeze deprinderi de conduită comunistă.

Cum putem realiza, în cadrul lecțiilor de istorie educarea elevilor noștri în spiritul ideilor de pace și prietenie între popoare?

Există o condiție generală și fundamentală, de care depind toate celelalte: prin prezentarea și înțelegerea fenomenelor în spirit științific, elevii trebuie să-și formeze despre problema războiului și a păcii o concepție marxist-leninistă. Procesul trebuie să înceapă, pe bază de exemple vii și lămuritoare, încă din clasele mici, în limitele cores-punzătoare respectării particularităților de vîrstă, o dată cu primele lecții și inițieri în istorie.

Se impune mai întîi să combatem diferitele explicații neștiințifice sau interesate cu privire la cauzele și originile războiului. Trebuie să se arate că în societatea bazată pe exploatare, clasa dominantă a fost

preocupată întotdeauna ca în această problemă să producă diversiuni și să mascheze adevărul istoric. De aici, tendința ei de a pune în circulație teorii de natură să apere și să justifice războiul, prezentându-l fie ca pe un fenomen inevitabil în dezvoltarea societății, fie ca pe o necesitate fizică și morală, fie chiar ca pe un act de „afirmare curajoasă a vieții”. Astfel, teoria lui Malthus susține că înmulțirea rapidă a maselor populare, în raport cu mijloacele de subzistență, este o cauză a mizeriei, pentru a cărei remediere propune celibatul, reducerea natalității, războiul. În epoca contemporană, o serie de ideologi burghezi, cu scopul de a motiva războaiele imperialiste, au reluat această teză reacționară afirmând că războaiele constituie un mijloc de îmbunătățire a condițiilor de trai, prin distrugerea așa-zisului surplus de populație.

Teza lui Malthus va fi prezentată la clasele mari și combătută prin zugrăvirea situației grele a maselor populare din statele bazate pe exploatare, analizându-se cauzele adinci economice și sociale ale acestei stări de fapt: esența exploatării capitaliste, contradicțiile puternice din imperialism. Totodată, se va scoate în evidență creșterea remarcabilă a bunăstării oamenilor muncii din țările socialismului, paralel cu sporirea neconținută a populației.

O altă teorie antiștiințifică privind justificarea războaielor este propagată în legătură cu pretinsa inegalitate manifestată între diferitele rase, cu privire la aptitudinile lor sociale și culturale. Ar exista astfel unele rase inferioare și altele superioare menite să domine. Această teorie reacționară o găsim reflectată în curentul politic apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, pangermanismul, care la rîndul lui se sprijină pe concepția lui Nietzsche. În felul acesta se justifică politica agresivă a diferitelor state capitaliste, politică de dominație mondială. În locul unei politici bazate pe respect și prietenie între popoare, se cultivă discriminarea rasială. În lecțiile de istorie modernă și contemporană, profesorul are ocazia să dezvăluie în fața elevilor această politică. De exemplu, atunci cînd prezintă S. U. A. în diferite etape, pe bază de ilustrări concrete va arăta viața neomenească a negrilor, lipsa lor de drepturi politice, linșajul practicat de organizația Ku-klux-klan ș. a. Va trebui să se sublinieze că această politică de discriminare rasială în S. U. A. este astăzi tot atît de actuală. Elocvent în acest sens este mesajul fostului președinte Kennedy din 28 martie 1963, cu privire la condițiile de viață ale populației de culoare. Se dau astfel o serie de exemple: un elev de culoare, față de un alb, are „șanse” de două ori mai mici să-și completeze studiile elementare și de trei ori mai mici pentru a frecventa cursurile universitare; un muncitor de culoare riscă de două ori mai mult ca un alb să devină șomer; salariul lui este cu 50% mai mic față de veniturile unui alb iar durata vieții lui este cu șapte ani mai scurtă. Toată această stare de fapt, precizează fostul președinte al S.U.A., este rezultatul nefast, dezastruos și nedrept al discriminării rasiale și segregăției¹.

¹ „Scînteia”, 1 martie 1963.

Profesorul are ocazia în alte teme corespunzătoare să reliefeze felul în care a fost rezolvată sau se rezolvă problema națională în țările socialiste. Se poate da ca exemplu statul sovietic multinațional, în care există egalitate deplină în drepturi, consfințită prin constituție. Spre ilustrare, se poate citi și comenta în clasă articolul 123 din constituția U.R.S.S., în care se spune: „În Uniunea Sovietică a fost înfăptuită egalitatea deplină a tuturor raselor și națiunilor și orice propovăduire a exclusivismului sau a urii și disprețului de rasă sau naționalitate se pedepsește prin lege“.

Tot în cadrul combaterii diferitelor explicații neștiințifice cu privire la război, se poate aminti poziția bisericii în decursul orînduirilor sociale. Războaiele au constituit pentru cler, întotdeauna, o posibilitate de întărire a autorității sale materiale și spirituale. Ce au însemnat cruciadele? Expediții militare de jaf, care au îmbrăcat forma unor acțiuni religioase de eliberare a Ierusalimului unde, după tradiție, s-ar fi aflat mormîntul întemeietorului legendar al creștinismului.

De asemenea, agresiunile fascistilor împotriva Abisiniei, a Spaniei republicane sau declanșarea celui de-al doilea război mondial, au primit deplina binecuvîntare a prelaților catolici.

În zilele noastre, politica Vaticanului coincide cu politica cercurilor agresive imperialiste de susținere a războiului atomic modern, justificîndu-l în vederea apărării așa-ziselor „valori creștine“. Elevii trebuie să înțeleagă că toate aceste explicații necorespunzătoare adevărului istoric, date în trecut sau în prezent asupra diferitelor războaie de cotropire, au avut și au același scop precis: să justifice necesitatea războaielor și să inducă în eroare masele asupra cauzelor reale. Robespierre spune, într-unul din discursurile sale pentru pace: „De ce vreți să abateți luarea a poporului de la problemele interne și vreți să-l antrenați în cursa războiului aventuros?“¹.

În formarea concepției științifice asupra războiului și a păcii, considerăm necesar ca în primul rînd să se formeze la elevii noștri noțiunea clară de războaie juste și nejuste, și astfel prin comparație să li se întipărească noțiunea de pace și prietenie.

Vom porni de la faptul că războiul este un fenomen istorico-social. A apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății omenești, o dată cu apariția proprietății private, folosind claselor exploatatoare în lupta lor pentru dominație și înrobire a popoarelor.

În comuna primitivă, neexistînd clase și stat, nu s-au purtat războaie organizate, bazate pe armată. Dar o dată cu apariția claselor antagoniste, războiul capătă alte înfățișări. Engels precizează: „războiul acum, este dus numai în scopuri de jaf și devine o îndeletnicire permanentă. Nu degeaba se înalță ziduri amenințătoare împrejurul noilor orașe întărite: în șanțurile lor se deschide mormîntul orînduirii gen-

¹ D. Almaș, *Căderea Bastiliei*, Editura Tineretului, București, 1959, p. 300.

tilice, iar virfurile turnurilor lor ating civilizația ...Războaiele de jaf fac să crească puterea șefului militar suprem“¹.

Războaiele sînt legate deci de existența societății împărțite în clase antagoniste și, așa după cum aceste societăți nu sînt veșnice, nici războaiele nu pot fi veșnice. Calculele sociologilor burghezi asupra celor 227 de ani de pace din ultimii 3 000 de ani corespund unor orînduiri bazate pe exploatare, deci și pe clase².

În lecțiile de istorie antică, tratîndu-se descompunerea comunei primitive și apariția statelor sclavagiste, se va urmări cum războiul, întimplător la început, se transformă într-o îndeletnicire permanentă, cu scop de jaf, acaparare de sclavi, pămînt și bogății. Sa va arăta cum mai întîi au apărut detașamente înarmate și apoi armata propriuzisă ca instrument de apărare a statului exploatare. Profesorul are datoria să arate că știința marxist-leninistă ne dă și definiția clară a războiului: războiul este o continuare a politicii interne și externe, practică prin mijloace violente³.

O contribuție valoroasă o aduce Lenin, care arată că: „...orice război este legat indisolubil de acea orînduire politică din care decurge. Aceeași politică pe care un anumit stat, o anumită clasă dinăuntrul acestui stat a dus-o în decursul unei perioade îndelungate înainte războiului, această clasă o continuă neapărat și inevitabil și în timpul războiului, schimbînd doar forma de acțiune“⁴.

Această definiție ne ajută să-i facem pe elevi să înțeleagă cauzele și caracterul războaielor. Analiza trebuie făcută în profunzime, căutînd esența lor de clasă; nu ne putem mulțumi cu o simplă prezentare a evenimentelor din ajunul declanșării conflictelor armate, riscînd astfel să ajungem la concluzii greșite și să considerăm anumite incidente care le-au provocat drept cauze adînci. Ce ar însemna să prezentăm conflictul dintre Siracuză și mamertini drept cauză a războaielor punice; sau conflictul dinastic dintre Franța și Anglia drept cauză a războiului de 100 de ani; sau asasinarea lui Franț Ferdinand, moștenitorul tronului austriac la Sarajevo, drept cauză a primului război mondial?

De aceea, este necesar să urmărim politica premergătoare a statelor respective într-o perioadă mai mare de timp și să ținem întotdeauna seama că viața politică reflectă lupta dintre clase, că este determinată de situația economică, de necesitățile vieții materiale.

Astfel, în prezentarea primului război mondial la clasa a X-a, vom porni de la faptul că la sfîrșitul secolului al XIX-lea o serie de state, ca S.U.A., Germania, Japonia vor cunoaște salturi în dezvoltarea lor economică. Referindu-ne la Germania vom arăta cum a reușit să ocupe al doilea loc în lume, datorită unor condiții favorabile: își

¹ Fr. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Editura Politică, București, 1959, pp. 165—166.

² *Bazele filozofiei marxiste*, Editura Politică, București, 1962, p. 635.

³ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, Editura Politică, București, 1959, p. 396

⁴ *Ibidem*, p. 396.

lărgise piața internă prin crearea statului unitar, acaparase bogățiile din Silezia și regiunea renană, jefuise poporul francez cu 5 miliarde franci aur în urma războiului franco-prusac, exploatase nemilos clasa muncitoare, făcuse o serie de invenții etc. Toate acestea au contribuit la desăvârșirea revoluției industriale și la apariția unei serii de uniuni monopoliste: Krupp, I. G. Farbenindustrie ș. a.; capitalul german pătrundea cu repeziciune în țările balcanice, în Extremul Orient și în America de Sud. Germania a devenit, într-o perioadă scurtă de timp, o mare putere economică și militară, principala concurență în lupta pentru o nouă reîmpărțire a lumii.

Un alt exemplu: în capitolul războaielor punice, vom urmări dezvoltarea celor două state care se afirmaseră în bazinul Mării Mediterane în secolul al III-lea î.e.n., Cartagina și Roma. Cartagina, considerată de Marx și Engels printre centrele comerțului mondial din antichitate, se impusese ca o forță economică, bazată pe un sclavaj larg dezvoltat și pe practicarea comerțului de tranzit. Roma, în plină dezvoltare economică și politică, stăpinea întreaga Italie de la Strimtoarea Mesinei în sud pînă la Rubicon și granița Galliei Cisalpine, și continua politica de cucerire, îndreptîndu-și privirile spre Sicilia, insulă bogată și fertilă, grînarul bazinului apusean al Mediteranei. Cele două mari puteri se vor ciocni în lupta lor pentru supremație economică și politică, dînd naștere unor războaie sîngeroase: războaiele punice.

În lecția *Unificarea Germaniei*, în care este prezentat războiul franco-prusac (1870—1871), urmărindu-se politica lui Napoleon al III-lea în timpul „imperiului autoritar“ (1852—1860) și a „imperiului liberal“ după 1860, profesorul va scoate în relief: contradicțiile puternice de clasă, care zguduiau Franța; afirmarea mișcării muncitorești, ca o forță: ideile marxiste, care luminau din ce în ce mai mult conștiința proletariatului francez; lupta lui, cu vădit caracter politic; grevele, care se înmulțeau; activitatea secției Internaționalei I de la Paris, care se întărește cu toate încercările lui Napoleon al III-lea de a o desființa; arestările și procesele intentate care prilejuiau afirmarea combativității clasei muncitoare ș. a.

Contradicțiile dintre burghezie și proletariat se ascut continuu: „este un duel pe viață și pe moarte între noi și lege: legea va sucumba pentru că ea este rea. Dacă nu ați putut să ne ucideți în 1868, cînd eram puțini, credeți că o veți putea face acum cînd sîntem mii? Puteți lovi fără a putea stînge ideea, pentru că ea va supra-viețui oricărui soi de persecuție“¹. Comentîndu-se cu ajutorul clasei aceste relatări făcute cu ocazia celui de-al III-lea proces al secțiunii franceze a Internaționalei I, se va trage concluzia că Napoleon al III-lea nu putea stăvili nemulțumirile și avîntul maselor: încercările de a face anumite concesii dădeau greș; pozițiile în interior i se su-

¹ Vezi D. Rosenzweig, *Comuna din Paris*, Editura Tineretului, București, 1958, p. 122.

brezeau și împăratului nu-i rămânea decît să-și salveze situația dinăuntru printr-o victorie în afară. Conflictul era dorit și așteptat în aceeași măsură de adversar — Prusia.

Analizînd în felul acesta politica practică de diferite state în perioade premergătoare declanșării conflictelor armate, vom scoate în evidență cauzele adînci, scopul și participarea diferitelor clase sau pături sociale. Astfel, vom reuși să precizăm cu claritate caracterul războaielor.

În cadrul lecțiilor de istorie modernă și contemporană, de cîte ori se va ivi prilejul, vom arăta că burghezia consideră toate războaiele purtate de ea drept războaie juste, ca fiind duse în numele întregii națiuni sau pentru răspîndirea culturii în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Este pentru ea un mod de justificare a războaielor de dominație și subjugare a popoarelor, de consolidare a situației, de înăbușire a luptelor de eliberare națională și socială. Toate aceste războaie sînt nedrepte, fiind o continuare a politicii reacționare a claselor conducătoare din statele bazate pe exploatare. Elevilor li se va reaminti că asemenea războaie au existat în orînduirea sclavagistă, feudală, capitalistă, luînd anumite aspecte în imperialism: războiul peloponesiac, războaiele purtate de Alexandru Macedon, războaiele punice, războaiele de cucerire a Daciei, cruciadele, expedițiile mongolilor, luptele turcilor pentru cîmpirea popoarelor din sud-estul Europei, războaiele napoleoniene, războaiele purtate de Anglia, S.U.A. și Franța pentru extinderea dominației coloniale, al doilea război balcanic, primul război mondial etc.

Istoria omenirii cunoaște însă și numeroase războaie drepte, purtate împotriva claselor exploatare pentru cauza nobilă a eliberării naționale, pentru apărarea cuceririlor clasei muncitoare, a socialismului.

Putem menționa luptele de eliberare duse de poporul francez în timpul războiului de 100 de ani, războaiele husite, luptele de eliberare ale cnezatelor rusești împotriva tătarilor, a suedezilor și a cavalerilor teutoni, războiul de independență a coloniilor americane, lupta poporului francez contra cîmpitorilor prusaci, războiul civil purtat de tînărul stat sovietic, marele război pentru apărarea patriei, lupta de eliberare a popoarelor în epoca contemporană.

Istoria patriei noastre oferă numeroase ilustrări: luptele poporului dac împotriva cîmpitorilor romani, războaiele de apărare purtate împotriva turcilor de Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, războiul de independență ș.a.

Profesorul, pornind întotdeauna de la baza economică, de la interesele politicii diferitelor state, prinse în conflicte armate, va preciza cu ușurință caracterul luptelor, acesta putînd uneori a fi scos chiar de către clasă. Atunci vom considera formată o concepție marxist-leninistă, cînd elevii vor putea să aprecieze, pe baza materialului expus de profesor, dacă războiul este purtat în interesul majorității, deci un război just, sau în interesul minorității reprezentată de păturile reacționare, deci nejust.

La clasele mai mari, se poate face cunoscută părerea lui Lenin referitoare la această problemă: „Dacă războiul este dus de clasa exploatatorilor, în scopul consolidării dominației sale de clasă, acesta e un război criminal și într-un astfel de război «defensionismul» este o mîrșavie și o trădare a socialismului. Dacă războiul este dus de proletariat... în interesul întăririi și al dezvoltării socialismului, atunci războiul este legitim și sfînt”¹.

Se întîmplă uneori să nu apară suficient dezvoltat caracterul unor expediții-războaie. Profesorul are datoria să înlăture vălurile care maschează acele fenomene, explicînd elevilor cauzele reale, arătîndu-le cum cercurile conducătoare, în mod intenționat, caută să inducă în eroare masele trimise în luptă. Ne vom referi, de exemplu, la cruciade: biserica catolică a justificat acele expediții de jaf ca fiind „împlinirea unei înalte datorii morale“, eliberarea „sfîntului mormînt“ de sub ocupația musulmană. Dacă ne-am mulțumi cu această simplă afirmație și am trece la prezentarea cruciadelor, am da evenimentelor un înveliș mistic și nu am reuși să formăm o concepție științifică privind caracterul acestor cruciade. Se poate face și o altă greșeală: aceea de a menționa fugitiv că nu motivele religioase au dus la expedițiile cruciadelor, dar fără a ilustra această afirmație cu fapte concrete. De aceea, la tema amintită, avînd în vedere scopul pe care trebuie să-l urmărim, și anume prezentarea caracterului prădalnic al acestor expediții, se poate folosi, pentru motivare, un paragraf al discursului rostit de Conciliul de la Clermont:

„Pămîntul pe care îl ocupați a devenit neîncăpător din cauza numărului vostru mare. El nu este bogat și abia dacă dă piinea celor care lucrează... Porniți spre sfîntul mormînt, smulgeți pămîntul acela din mîinile necredincioșilor și supuneți-vi-l. Cine este îndurerat și sărac aici, acolo va fi bogat”².

Este un îndemn evident la jefuirea bunurilor materiale în cadrul campaniilor. În continuare, într-un alt moment al lecției cu privire la ocuparea Ierusalimului, se poate vorbi despre masacrarea populației, chiar a „fraților lor creștini“. Cronicile contemporane amintesc despre fapte ca acestea: uciderea celor 10 000 de oameni, în templul lui Solomon, singele curgînd și sîroaie pînă aproape de glezne, omorîrea deopotrivă a copiilor și a femeilor, devastarea orașului și a caselor de toate bogățiile lor. Iar în timpul celei de a IV-a cruciade, elevii vor reține că scopul inițial a fost cu totul neglijat. Ierusalimul nu mai prezenta un punct de atracție; centrul îl constituia Constantinopolul: oraș cu ziduri și turnuri mărețe, cu palate și biserici strălucitoare, cu străzi numeroase, încît și cel mai îndrăzneț bărbat să se cutremure în fața lui, după cum ne relatează un martor ocular. Se poate folosi descrierea cronicarului Nicetas Akominatos privind devastarea celui mai important dintre monumente, biserica Sf. Sofia. Obiectele pre-

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, Editura Politică, București, 1959, pp. 315—316.

² *Istoria Universală*, vol. 3, Editura Științifică, București, 1960, p. 319.

țioase, de o frumusețe uimitoare, au fost tăiate în bucăți și împărțite soldaților; pentru căratul cantităților enorme de aur și argint care împodobeau piesele rare și artistic lucrate au fost aduse în pridvor cai și catiri. Personalul mănăstirilor, călugării și călugărițele au jefuit și schingiuit deopotrivă cu „necredincioșii”¹. Arătându-se elevilor în ce fel cruciadele au provocat distrugerea și dispariția unor orașe remarcabile, a unor opere de artă de valoare universală și masacrarea a mii de vieți omenești, caracterul lor cotropitor va apărea cu claritate.

Istoria ne-a dovedit că în decursul războaielor, caracterul acestora poate să se modifice. În temele cu privire la Franța între 1789—1815, vom prezenta campaniile purtate în timpul revoluției burgheze, al directoratului, al consulatului și al imperiului, avînd o grijă deosebită asupra felului în care elevii vor înțelege caracterul acestor războaie. Campaniile purtate în timpul Revoluției Franceze sînt pe deplin justificate. Tînărul stat burghez care constituie un factor progresist în comparație cu învechitul edificiu feudal își apăra dreptul la viață, avînd de înfruntat coaliția statelor feudale, sprijin al reacțiunii interne. În lecțiile privind cele două faze ale revoluției burgheze din Franța, se va arăta și se va urmări caracterul just al războaielor purtate de tînărul stat, subliniindu-se clanul revoluționar al poporului francez, care răspundea chemării „patria în primejdie”, prin lozincă: „să învingem ori să murim”. În acele clipe grele, salvarea a venit de la popor. Cuvintele iacobinului Danton, de la tribuna adunării legislative, se răspindeau pretutindeni: „nimeni, cînd patria se află în primejdie, nu are dreptul de a refuza să o slujească, fără să fie declarat infam și trădător de patrie... Clopotele care sună dau semnalul de alarmă în toată Franța... Ca să învingem, domnilor, ne trebuie îndrăzneală, iar îndrăzneală, mereu îndrăzneală și Franța va fi salvată”².

Zeci de mii de voluntari, flămînzi, prost echipați, cu saboți sau desculți, dar plini de entuziasm, au plecat să-și apere patria, răsunîndu-le refrenul Marsiliezii lui Rouget de Lisle:

Haideți copii ai patriei,

Ziua gloriei a sosit...

Formați batalioane...

Armata nouă a Franței revoluționare, condusă de ofițeri ridicați din rîndurile poporului, va repurta biruința de la Valmy, la 20 septembrie 1792. Ceea ce a dus tînăra armată din victorie în victorie, în fața unei armate cu tradiție cum era cea prusacă, a fost dorința nemărginită de a-și apăra pămîntul sfînt al patriei, de a salva revoluția arătîndu-și vigoarea. Vom încheia această parte a lecției, citînd cuvintele lui Goethe: „E prima victorie a popoarelor împotriva regilor...

¹ *Istoria Universală*, p. 325.

² Jules Isaac, *Revolution Empire*, Hachette, Paris, 1929, p. 107.

Din acest loc și pornind din această zi, începe o nouă epocă în istoria lumii¹.

După Valmy, prusacii sînt alungați peste hotare; luptele continuă pentru eliberarea Belgiei și izgonirea oștilor austriece. Popoarele din jurul Franței își îndreaptă încrezătoare privirile spre ea, solicitîndu-i ajutorul în doborîrea regimurilor despotice.

Victoriile repurtate au dat însă un nou semnal de alarmă statelor coalizate împotriva Franței revoluționare, organizînd ofensive pe linia Pirinei—Alpi—Rin—Luxemburg—Belgia. Cele nouă state coalizate au adus o armată de aproape 500 000 de soldați, care se afla în fața unui efectiv de voluntari francezi, redus la jumătate, după victoria de la Valmy.

În noua situație critică pentru Franța, erau necesare măsuri energice, categorice, care se vor concretiza în timpul dictaturii iacobine. În timp ce tinerii din marea burghezie ezitau în a-și da concursul pentru front, găsind diferite pretexte, masele populare răspundeau cu promptitudine decretului de înrolare a tinerilor între 15—25 ani. Lipsa de instruire militară va fi compensată cu elanul lor fără margini în apărarea patriei. Tactica folosită era aceea a ofensivelor repetate, fulgerătoare, fără încetare. Cadre noi se ridică: generalul Hoche, Carnot ș.a. Cele patrusprezece armate revoluționare obțin succese și în primăvara anului 1794 victoriile Franței sînt definitive; războiul se mută pe teritoriul străin, campaniile continuînd dincolo de Rin.

Dar, în interiorul Franței, la Paris, se petrecuse între timp lovitura de la 9 Thermidor. Marea burghezie punînd mîna pe putere, va culege pe front roadele victoriilor pregătite și susținute de iacobini prin sacrificii: „În șaptesprezece luni de campanie, armata franceză cucerise douăzeci și șapte de victorii mari, susținuse o sută douăzeci de bătălii, ucisese optzeci de mii de adversari și luase cincizeci de mii de prizonieri, ocupase o sută șaptezeci și cinci de orașe și localități fortificate, capturase trei mii opt sute de tunuri și șaptezeci de mii de puști“².

Infrîngerile suferite și oboseala soldaților din timpul acestor campanii interminabile au agravat situația membrilor coaliției, ajungîndu-se la destrămarea ei. Astfel, se vor încheia păci separate cu Prusia, Olanda și Spania.

În mod deosebit, trebuie să se scoată în evidență pacea de la Basel din 5 aprilie 1795, încheiată cu Prusia, prin care se recunoaște Rinul drept hotar între ea și Franța republicană. Elevii trebuie să înțeleagă că această pace a constituit momentul culminant al războaielor drepte, purtate de poporul francez pentru apărarea cuceririlor revoluției începută în 1789.

¹ Vezi D. Almaș, *Căderea Bastiliei*, p. 364.

² D. Almaș, *op. cit.*, p. 671.

Din acel moment (1795), campaniile ce-au urmat vor constitui o reflectare a politicii practicate de marea burghezie ajunsă la putere în urma loviturii din 9 Thermidor.

Politica acaparatoare de cuceriri teritoriale a marii burghezii franceze începe să schimbe caracterul războiului; dintr-un război just de apărare, se transformă într-un război de cotropire. Se remarcă preocuparea de a se exploata noile teritorii cucerite și de a se dirija bogățiile acaparate spre Franța; unitățile se vor susține din jefuirea și resursele locuitorilor ținuturilor ocupate.

Soldații susținători ai acestor campanii, dornici de a se întoarce la căminele lor, sînt transformați în instrumente de cucerire ale burgheziilor franceze. Astfel, treptat, se va stinge și elanul revoluționar al soldaților, o dată cu schimbarea caracterului războiului. Acele lozinci admirabile care au entuziasmat poporul chemat sub arme, vor fi înlocuite în timpul directoratului, consulatului și imperiului cu chemări provocatoare, inumane: „războiul să se hrănească prin război“.

Interesele marii burghezii, al cărei exponent a fost Napoleon Bonaparte, au împins Franța împotriva Europei feudale în descompunere, care nu s-a putut apăra în fața acestui mare comandant de armate. Dar, iată, Napoleon nu a putut să prevadă că înfrîngerea acestor state, dublată de o subjugare a popoarelor, va duce la ridicarea unui val puternic de mișcări de eliberare națională.

Este indicat să se folosească și să se comenteze un citat din lucrarea acad. E. V. Tarlé *Napoleon*, referitor la războiul partizanilor spanioli împotriva invadatorilor francezi. Aici, Napoleon se izbea pentru întia oară de un inamic cu totul aparte, un inamic cu care pînă atunci nu mai avusese de-a face: „...În fața lui se ridicau îndîrjiți țărani din Asturia înarmați cu cuțite, ciobani în zdrențe din Sierra Morena, purtînd puști ruginite, meșteșugarii-muncitori cu gînjuri și lungi pumnale ascuțite... Nu știa (și nimeni în lume nu știa atunci) că tocmai acești «zdrențăroși» erau acei care începuseră să sape prăpastia în care avea să se prăbușească marele imperiu napoleonian“¹.

În continuare, prezentîndu-se campania din 1812 din Rusia, se va preciza că lupta a luat forma unui adevărat „război popular“, de rezistență. Țărani intrau în detașamente organizate, se jertfeau eroic în bătălii și astfel au pecetluit soarta acestei campanii și a celor următoare, marcînd înfrîngerea definitivă. „Dispariția lui din arena istoriei a avut asupra contemporanilor efectul încetării bruște a unui uragan ce bîntuise îndelung, cu o furie nemaipomenită“².

Lenin a tras o concluzie clară, precisă asupra evenimentelor din Franța în această perioadă a războiului național: „Războiul național poate să se transforme într-un război imperialist și invers. De exemplu: războaiele din perioada marii revoluții franceze au început

¹ E. V. Tarlé, *Napoleon*, pp. 247—248.

² *Ibidem* p. 510.

ca războaie naționale și au avut acest caracter. Aceste războaie au fost revoluționare: apărarea mării revoluții împotriva unei coaliții de monarhii contrarevoluționare. Când însă Napoleon a creat imperiul francez, cotropind o serie întreagă de state naționale și viabile din Europa, care se formaseră de mult, atunci războaiele franceze naționale s-au transformat în războaie imperialiste, care au generat *la rîndul lor* războaie de eliberare națională *împotriva* imperialismului lui Napoleon¹.

O altă problemă, care trebuie să stea în centrul atenției profesorilor în vederea formării unei concepții științifice asupra problemei războiului și a păcii, este apariția unui nou tip de războaie în imperialism, pentru reîmpărțirea lumii. Lenin are meritul de a fi clarificat această problemă. Contradicțiile dintre uniunile monopoliste și dintre statele imperialiste, din cauza dezvoltării inegale și în salturi, duc la dezlănțuirea a numeroase conflicte armate, în goana pentru profituri maxime, pentru înlăturarea concurenței, pentru extinderea dominației.

Războaiele imperialiste sînt în același timp un prilej pentru cercurile monopoliste de a abate atenția clasei muncitoare de la lupta pentru rezolvarea contradicțiilor de clasă existente. Aceste teze vor fi însușite de către elevi în predarea unor lecții, ca *Statele Unite ale Americii la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*. În politica lor externă din perioada amintită, imperialiștii americani au căutat să acapareze colonii de la spanioli: Cuba, Porto-Rico etc. În aceste condiții au declanșat războiul americano-spaniol din 1898, care deschide seria războaielor imperialiste, continuînd prin „politica porților deschise” și înăbușirea răscoalei boxerilor în China, prin acapararea țărilor asiatice și subordonarea Americii Latine.

Noțiunea clară de război imperialist va reieși și în lecția *Anglia la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în care elevii vor lua cunoștință de caracterul imperialismului englez—imperialism colonialist. Singerosul război purtat contra burilor din Transvaal și Orange, între 1899—1902, este un război imperialist purtat de burghezia engleză pentru surse și materii prime (bogate zăcăminte de diamante și aur) și lărgirea pieței de desfacere a numeroaselor produse ale industriei engleze. Apărarea eroică de către buri a independenței i-a făcut pe colonialiști să recurgă la metode neomenești de exterminare, reușind, în cele din urmă, să pună stăpînire pe Africa de Sud.

În imperialism, războaiele cu caracter oarecum local pot să se transforme în războaie de mari proporții, care să antreneze zeci de state — luînd amploarea unor războaie mondiale. Puterea economică și politică a lumii imperialiste se află concentrată în mîna unui grup restrîns, care-și asumă rolul de conducător asupra unora din statele mai mici, aduse în stare de dependență. De aceea, cînd unele din

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, Editura P.M.R., București, p. 303.

marile puteri imperialiste declanșează războiul de reîmpărțire a lumii, sînt atrase de la sine și statele mai mici, ale căror interese se împletesc cu interesele statelor beligerante. Declanșarea unui război de către statele imperialiste, oricît de mic, în orice colț al lumii, constituie un pericol pentru securitatea tuturor popoarelor. În lecțiile privind cele două războaie mondiale, profesorul, precizînd grupările participante, ieșirea unor state din neutralitate, deschiderea fronturilor în diferite continente și colțuri ale lumii, deci pe bază de exemple concrete, are ocazia să arate felul în care războiul imperialist începe să ia proporțiile unui conflict mondial.

Totodată, vom arăta contribuția valoroasă a lui Lenin, cu ocazia Congresului de la Stuttgart (1907) a Internaționalei a II-a în amendamentul adus rezoluției propuse de Bebel: „Dacă războiul amenință să izbucnească, este datoria clasei muncitoare și a reprezentanților ei parlamentari, sprijiniți de activitatea Biroului internațional (socialist), să depună toate eforturile pentru a împiedica izbucnirea războiului prin măsurile pe care le consideră cele mai eficace, măsuri care, firește, variază în raport cu intensificarea luptei de clasă și cu situația politică generală.

Dacă cu toate acestea războiul izbucnește, este datoria clasei muncitoare și a reprezentanților ei parlamentari din țara în cauză să intervină pentru rapida lui încetare și să facă tot ce le stă în putință pentru a folosi criza politică și economică cauzată de război în scopul de a ridica popoarele și a grăbi astfel răsturnarea clasei capitaliste de la putere”¹.

Cu ocazia explicării *Primului război mondial*, se va arăta tactica stabilită la Congresele Internaționalei a II-a la Stuttgart (1907), Copenhaga (1910), și Basel (1912), ca partidele social-democrate să condamne și să se împotrivescă declanșării războiului. Totuși, conducătorii oportuniști ai partidelor social-democrate din diferite țări au susținut politica agresivă a propriilor state, „apărarea patriei”, votînd credite de război. Astfel Internaționala a II-a, dominată de conducători oportuniști, se situează de fapt pe linia alianței cu propria burghezie națională. Singurul partid care a rămas pe o poziție justă revoluționară, a fost partidul bolșevic în frunte cu Lenin, care a demascât politica Internaționalei a II-a, devenită falimentară și a lansat chemarea transformării războiului imperialist în război civil. Conferința socialistă internațională de la Zimmerwald (august 1915) și apoi la Kienthal a adus o contribuție importantă în această problemă, iar practica revoluționară ulterioară a demonstrat temeinicia ei.

Formarea unei noțiuni clare asupra războiului în societatea bazată pe clase antagoniste dă putință elevilor să înțeleagă că o dată cu existența unei orînduiri socialiste, lipsită de exploatare, dispar cauzele și condițiile care generează acest fenomen.

¹ Vezi W. Z. Foster, *Istoria celor trei Internaționale*, Editura Politică, București, 1958, pp. 241--242.

Analiza temeinică a situației contemporane va permite profesorului să prezinte teza fundamentală a epocii noastre, în această problemă, teză care constituie o îmbogățire a învățaturii marxist-leniniste asupra războiului și a păcii, formulată cu ocazia celui de-al XXI-lea Congres al P.C.U.S. : „În felul acesta — arată N. S. Hrușciov — încă înainte de victoria deplină a socialismului în lume, și în condițiile menținerii capitalismului într-o parte a lumii, se va ivi posibilitatea reală de a elimina războiul mondial din viața societății“¹.

În măsura în care elevii vor fi izbutit să-și formeze o concepție științifică asupra războiului, ei au drumul deschis spre o înțelegere corespunzătoare și a ideii de pace. Nu trebuie să le ascundem că în istoria lumii perioadele de pace au fost puține; ba mai mult, că poate n-a existat până acum nici o perioadă de pace îndelungă și adevărată, în care societatea omenească să fi avut puțința de a realiza în liniște capacitatea ei creatoare, în diferite domenii. Deopotrivă, trebuie să-i ajutăm să înțeleagă că nu toate acțiunile din istorie, purtând într-un fel sau altul titlul de pace, s-au apropiat de esența faptului, cu atât mai mult de realizarea lui. Ne gândim, de exemplu, la *pax Augusta*, celebrată în lucrările istoricilor oficioși de la Roma, propagată de istoriografia burgheză ca o perioadă de liniște și de creație. În realitate, denumirea cuprindea o lozincă, de natură să ascundă în spatele formulării ei, pe placul unei societăți oboșite de războaie, o politică de noi cuceriri, de înăbușiri în sânge a populațiilor răsculate și de legislații menite să consolideze cezarismul roman. Ne gândim, de asemenea, la lozincă proclamată de Napoleon al III-lea : „Imperiul înseamnă pacea“; faptele ne-au arătat ce a însemnat efectiv această pace : o politică condusă de elita militară bonapartistă, inspirată din umbră de interesele marilor bancheri și industriași și concretizată prin războaie de cucerire în Europa, Asia și America.

Trebuie, pe cât posibil, să arătăm elevilor că străduința de pace a preocupat mințile multor scriitori și gânditori, unii dintre ei reprezentând filozofii idealiste, alții însă, integrați în mișcări și curente progresiste, cu largi ecouri politice și sociale. Ne referim, anume, la comediile lui Aristofan, la scrierile *Despre război și pace* ale lui Erasmus, la ideile de pace ale lui J. J. Rousseau, la iluminismul lui Voltaire ș.a.

Elemente de natură să imprime în spiritul elevilor ideea de pace pot fi găsite în numeroase lecții de istorie. Nu vom pierde din vedere să arătăm că gândirea pacifică și antirăzboinică s-a dezvoltat tocmai în epoci mai stăpînite de războaie și mai apăsate de calamitățile acestora. Mai cu seamă, pentru scopul urmărit, trebuie să folosim pe larg lecțiile de cultură, reliefînd ideea că în orice act adevărat de cultură, aspirația spre pace este o trăsătură constitutivă.

Să încercăm dezvoltarea acestei idei într-un exemplu definit : lecția despre *Renaștere-umanismul*. Mai întîi vom arăta că Renaș-

¹ N. S. Hrușciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe cîni 1959—1965*, Editura Politică, București, 1959, p. 91.

terea a fost posibilă într-un cadru de activități omenești, prin natura lor contrarii fenomenelor de război: dezvoltarea economică, perfecționarea tehnicii, mari descoperiri geografice, invenția tiparului, observarea naturii și cunoașterea experimentală a faptelor, cercetări în arhive și biblioteci ș.a.

Umanismul, privit ca o nouă concepție despre om și despre forța lui creatoare, reprezintă un protest hotărât împotriva acelor instituții feudalo-bisericești, care considerau că pentru orice clătinare a privilegiilor lor puteau porni cu ușurință războaie, jertfind în acestea oricâte vieți și străduințe omenești. Redesteptarea interesului pentru cultura antică, cu scoateri din uitare ale textelor clasice, cu reconstituiri, traduceri și interpretări ale acestor texte, cu interes pentru literatură și pentru studii istorice — presupun o gândire care, la adăpost de furtuni și de obsesii războinice, se preocupă de a restitui omului propria lui creație și încrederea în el însuși.

Dar, să nu limităm acțiunea de pace a umanismului doar la munca de bibliotecă, ci s-o urmărim și în participarea ei la frământările politice ale epocii. Într-o epocă tulburată de condotieri, de armate mercenare, de ambiții nemăsurate, de apeluri la puteri străine, de lupte fratricide între orașe-state, de papi minuind deopotrivă crucea ca și spada (Iuliu al II-lea), de acțiuni care pe de o parte încurajau cultura pentru ca pe de altă parte s-o distrugă, umanismul încearcă, prin protestele sale, să readucă liniște, creînd premise de pace.

Într-un alt moment al lecției, trecînd în revistă figuri caracteristice de mari umaniști, avem din nou prilejul să reliefăm ideea de pace, amintind scrierea lui Erasmus *Despre război și pace* și ilustrînd printr-un citat ca acesta: „În timp de pace ca și acum asupra lumii a strălucit o nouă primăvară, se cultivă ogoarele, grădinile reînverzesc, pasc turme zburdalnice, se clădesc ferme, se construiesc orașe noi, cele ruinate se restaurează, se împodobesc și se măresc cele construite, bogățiile cresc, plăcerile sporesc, legile au deplină forță, înfloresc arta guvernării, religia este plină de strălucire, dreptatea este respectată, omenia este prețuită, măiestria meșteșugarilor se perfecționează... înfloresc pasiunea pentru artele liberale, tinerețea se cultivă. bătrînii se bucură de odihnă liniștită, fetele se căsătoresc sub zodii bune, tinerele mame se laudă cu nașterea de odrasle. Cei buni prosperă, cei răi greșesc mai puțin.

O dată ce însă bîntuie sălbatica furtună a războiului, dumnezeule nemuritor, o chemare imensă de nenorociri ocupă, inundă, distruge totul! Turmele sînt împinse din urmă, sînt călcate în picioare semănăturile, țărani sînt uciși, fermele sînt arse, orașe foarte înfloritoare construite în atîtea secole sînt făcute una cu pămîntul, dintr-o singură furtună“¹.

În comentarea citatului va trebui să reliefăm importanța scrierii, prin felul cum ne redă tabloul ravagiilor provocate de războaie, în

¹ Erasmus, *Despre război și pace*, Editura Științifică, București, 1960, p. 57.

antiteză cu binefacerile păcii. În concluzia lecției, printre altele, va trebui să subliniem că opera de cultură ne creează, pe lângă obligația de a o cunoaște și a o caracteriza, și pe aceea de a o păstra, la adăpost de distrugerile războaielor. În aceeași ordine de idei, aceea de a forma la elevi o concepție științifică despre pace, va trebui să precizăm în ce măsură războiul e dorit de cei puțini, în vreme ce pacea reprezintă o necesitate vitală și aspirațiile maselor populare. Cei dintii îl doresc și îl întretin din porniri acăparatoare de îmbogățire și de putere; masele populare asupra cărora apasă greul războaielor au nevoie de pace pentru munca lor productivă și pentru apărarea lor împotriva asuprii. Vom întregi această idee, arătând că masele populare, așa cum se ridică împotriva războaielor de jaf și cucerire, tot așa, nu pot accepta orice fel de pace, și anume cele încheiate în umbra cabinetelor, din calcule și interese diplomatice. Cu ocazia păcii dezastruoase din 1763, încheiată la Paris de Ludovic al XV-lea în urma războiului de șapte ani, poporul își manifesta indignarea și protestul, strigând pe străzi despre rege: „prost ca pacea”. Armistițiul din 28 ianuarie 1871, în războiul franco-prusac a fost primit de populația Franței cu revoltă și cu hotărîrea de a continua lupta, peste trădarea oficială a guvernului.

Și la noi, pacea separată de la Buftea-București din 1918 a trezit în rindul maselor populare sentimente de refuz și îndirjire.

La lecțiile corespunzătoare din istoria modernă și contemporană se va analiza poziția consecventă a clasei muncitoare față de problema păcii.

Tratîndu-se despre Internaționala I, putem reliefa ideile din *Manifestul constitutiv*, privitoare la unirea și colaborarea frățească a proletariatului pentru o politică de pace: „Lupta cruntă a clasei muncitoare presupune lupta pentru eliberare, dar și împotriva unei politici externe ce urmărește proiecte criminale și ațîță prejudecățile naționale, varsă singele poporului și-i risipește averea în războaie criminale”¹.

Deci lupta pentru pace se înscrie în planul grandios al luptei generale a proletariatului.

Această linie indicată de Internaționala I a fost aplicată de către mișcarea muncitorilor din diferite țări. Se poate da ca exemplu atitudinea muncitorilor din Franța și Germania, de împotrivire, în preajma declanșării războiului franco-prusac, pe care-l stigmatizează în felul următor: „Războiul pentru o chestiune de preponderență sau pentru o dinastie nu poate fi în ochii muncitorilor decît o prostie criminală.

Contra proclamațiilor războinice ale celor care se răscumpără de la «tributul de sînge» și nu văd în nenorocirea publică decît un

¹ K. Marx - F. Engels, *Opere alese*, vol. I, Ed. P.M.R., 1949, pp. 334-335.

prilej de speculații noi, protestăm cu hotărîre, noi cei care avem nevoie de pace și de muncă“¹.

Statul sovietic, primul stat din lume al muncitorilor, s-a născut sub lozincă păcii. Vom arăta în lecția respectivă că din primul moment al existenței sale, puterea sovietică s-a adresat țărilor beligerante cu chemarea de a înceta războiul. De atunci și pînă în zilele noastre, istoria statului sovietic este dominată de o politică a păcii, menită să pună în valoare forțele creatoare ale poporului, educat în spiritul patriotismului și internaționalismului socialist.

În măsura în care elevii își vor fi format o concepție științifică asupra războiului și a păcii, ei sînt în situația de a înțelege că în zilele noastre războiul poate fi preîntîmpinat, că e posibilă conviețuirea pașnică și că omenirea poate întrevădea ajungerea ei la o pace veșnică, așa cum arată Programul P.C.U.S. : „Comunismul îndeplinește munca istorică a izbăvirii tuturor oamenilor de inegalitate socială, de toate formele asupririi și exploatării, de ororile războiului, și instaurează pe pămînt Pacea, Munca, Libertatea, Egalitatea, Frăția și Fericirea tuturor popoarelor“².

Aspecte educative în formarea ideilor de pace și prietenie între popoare, la orele de istorie. Educarea elevilor în spiritul prieteniei între popoare este o altă sarcină de răspundere a școlii, în țările socialiste. Nu putem concepe formarea unei noțiuni juste asupra păcii, fără raportarea directă la prietenia între popoare.

Încă de la Congresul Internaționalei a II-a de la Stuttgart (1907), Lenin asocia teza lui cu privire la lupta împotriva războiului prădălnic, de necesitatea cultivării unor idei corespunzătoare în rîndul tinerei generații, precizînd : „Este de asemenea de datoria lor (a muncitorilor) să vegheze ca tineretul proletar să fie educat în spiritul frăției între popoare și al socialismului...“³.

Lecțiile de istorie conțin un material vast din care se pot desprinde nenumărate momente ale prieteniei între popoare, de-a lungul veacurilor, cimentată, îndeosebi, în lupta pentru libertate și independență.

Istoria patriei ne dă prilejul să ne oprim asupra unor exemple concludente : participarea oștilor lui Mircea la lupta de la Nicopole ; participarea ostașilor moldoveni, alături de cei ruși, lituanieni și polonezi, împotriva cavalerilor teutoni, pe timpul lui Alexandru cel Bun ; campaniile lui Ion de Hunedoara, la care participă deopotrivă romîni din cele trei țări, unguri, sîrbi și polonezi, împotriva invaziei turcești. Un capitol important îl constituie relațiile dintre poporul român și cel rus, din timpurile cele mai îndepărtate, cunoscînd ridicarea acestei prietenii pe o treaptă superioară în zilele noastre, prin țelu-

¹ K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, pp. 500—501.

² Congresul XXII al P.C.U.S., Editura Politică, București, 1962, p. 332.

³ William Z. Foster, *Istoria celor trei Internaționale*, p. 238.

rile comune și neîntîlnite în epocile anterioare : construirea socialismului și apărarea păcii.

Considerăm că este indicat, în anumite lecții, să urmărim, ca scop, accentuarea momentelor din lupta comună a popoarelor pentru libertate, consolidînd această noțiune, încercînd să creăm stări emotive puternice, care să ducă la convingeri și la conturarea unei conduite corespunzătoare.

Spre exemplificare, ne vom referi la tema : *Lupta pentru independență la mijlocul secolului al XV-lea*, și anume la perioada privind lupta antiotomană sub conducerea lui Iancu de Hunedoara.

Ca o primă preocupare, vom căuta să valorificăm conținutul, și anume acele părți ale lecției din care reiese frontal unit pe care l-au făcut rominii moldoveni, muntenii și transilvănenii, ungurii, sîrbii și polonezii, în vederea apărării libertății, cu prețul celor mai mari sacrificii. Pentru a înțelege importanța campaniilor, se vor arăta proporțiile pe care le luaseră expedițiile otomane în secolul al XV-lea. Incursiunile turcești continue produceau turburări popoarelor din sud-estul și centrul Europei : în viața economică, în dezvoltarea orașelor, în comerț. Toate se aflau în nesiguranță, în fața unei mari și permanente primejdii. Subjugînd popoarele, turcii nu aduceau nici o contribuție la progresul material și cultural al acestora, ei fiind într-un stadiu mai puțin dezvoltat decît cei cucerîți. Contrar, aceste popoare constituiau o bună pradă, o sursă de venituri, puterea otomană cău-tînd să le exploateze la maximum, prin folosirea forței militare. Se va trage concluzia : gravitatea momentului pune în fața popoarelor înrobite sau amenințate de înrobire, o datorie mai presus de orice, aceea de a-și aduna forțele în lupta pentru apărarea libertății și independenței.

În prezentarea campaniilor, se va reliefa acțiunea comună a oștilor conduse de eroul transilvănean Iancu de Hunedoara. Astfel, la „campania lungă” din Balcani, se alătură transilvănenilor un detașament de trei mii cinci sute sîrbi ; Vlad Dracul trimite cinci mii de munteni. În lupta de la Cîmpia Mierlei (1448), participă opt mii de ostași munteni alături de transilvăneni, urmînd să se unească cu ostașii eroului albanez Skanderbeg ; ș.a. În campaniile purtate participau și cehi, moravi și polonezi. Aceste armate, neomogene în privința compoziției lor, se înfrățesc totuși în luptă, găsind un sprijin în localnicii din Balcani, țărani și ciobani, care le puneau la dispoziție resursele lor modeste pentru aprovizionare. Conținutul trebuie de așa natură înfățișat, încît măiestria profesorului să reușească să creeze stări emotive în rîndurile elevilor. În lecția la care ne referim, putem crea cîteva momente pline de emoție, de pildă, în prezentarea luptei grandioase pentru apărarea cetății Belgradului (1456). Materialul bogat, beletristic, care există în lucrările publicate¹ ne va ajuta în comuni-

¹ I. Lespezeanu și L. Marcu, *Ioan Corvin de Hunedoara* ; Camil Mureșan, *Ioan de Hunedoara și vremea sa etc.*

carea colorată a faptelor. Nu vom încheia lecția, înainte de a fi trecut la câteva verificări, conduse în așa fel încît concluzia privind colaborarea popoarelor din sud-estul și centrul Europei să apară într-o lumină vie și convingătoare.

Din materialele folosite la aceste lecții, elevii trebuie să rămînă cu convingerea că prietenia între popoare nu reprezintă doar un sentiment legat de circumstanțe trecătoare, ci constituie o realitate adîncă și complexă, formată prin colaborări statornice între popoare, în toate direcțiile activității omenești. Vom da ca exemplu prietenia dintre statele socialiste, a căror colaborare în direcție economică, politică și culturală reprezintă în zilele noastre un model de unitate și prietenie între popoare.

Lecțiile de istorie legate de ideea păcii și a prieteniei între popoare trebuie întregite cu elemente de natură să formeze în elevi stări afective. Paralel cu formarea de noțiuni, se cere să tindem și la dezvoltarea de sentimente corespunzătoare, întrucît numai prin sinteza acestor două trăsături se poate ajunge la deprinderi reale de conduită patriotică.

Sentimentele la care ne referim nu pot să apară spontan; ele trebuie să constituie rezultate ale unui proces instructiv-educativ, îndelung întretinut cu grijă prin materiale interesante, prin sugerări vii, prin exemple, prin trăiri ale faptelor și prin solicitarea puterii de simțire a elevilor.

Ne putem ajuta, pentru scopul urmărit, de materiale beletristice și literare. De exemplu, pentru lecția referitoare la campaniile napoleoniene, vom găsi descrieri și ilustrări emoționante în *Napoleon de Pușkin*, în *Borodino* de Lermontov, în *Mizerabilii* de Victor Hugo, în *Război și Pace* de Tolstoi ș.a.

Putem folosi nu numai pasaje din scrierile consacrate, ci și fapte din viața curentă, relatate prin presă, fapte capabile să impresioneze pe elevi prin omenescul și adevărul lor. Un exemplu: cu ocazia deschiderii cursurilor școlii St. Rose of Lima din New Orleans, micul Robby, împlinind 7 ani, a fost admis împreună cu alți cinci copii negri să meargă la școală. Ziua mult așteptată sosi. Robby îmbrăcat cu hăinuțe de sărbătoare, cu ghiozdanul în spate, porni spre școală. În fața școlii însă rămîne uluit: o mulțime de oameni adunați, polițiști, iar pe garduri ard cruci. Ar fi rămas poate multă vreme în această stare, dacă nu ar fi fost trezit la realitate de câteva palme primite pe obraz, însoțite de „carăte-acasă, pui de negru“; Robby se uită speriat; îmbrînciturile continuă. Plin de praf, cu hăinuțele mototolite, se întoarce acasă și cu ochii în lăcrămi o roagă pe bunică să-i talmăcească un cuvînt nedeslușit de el în învălmășeală: „ce este integrare rasială?“ Tensiunea existentă în clasă se simte. După o pauză de cîteva secunde, profesorul trage concluzia: acest caz nu este particular, el constituie unul din numeroasele aspecte ale lipsei de drepturi ale populației de culoare în S.U.A. Întîmplarea micului Robby, povestită cu căldură de către profesor, considerăm că va avea o deosebită valoare instructiv-educativă.

Nu este suficient să transmitem elevilor idei limpezi ; în măsură egală, acestea trebuie întregite prin stări emotive și convingeri ferme. Vom simți că sîntem asupra acestui obiectiv, sau, în orice caz, că ne apropiem de el, dacă elevii ajung în situația ca după ce li s-au prezentat faptele, să desprindă singuri concluzii valabile, să simtă impulsul de a lua atitudinii proprii și, deopotrivă, să caute întregiri și confirmări ale celor învățate și prin alte exemple.

La lecția *România în timpul criminalului război antisovietic*, în partea de exemplificare privind lupta maselor populare sub conducerea P.C.R., vor fi înfățișate, în formă sobră dar susținută prin căldura interioară, lupte și jertfe ale comuniștilor : Filimon Sîrbu, fiu credincios al poporului nostru, care a spus înainte de execuție „primesc moartea pe ochii deschiși, pentru că mor pentru o cauză dreaptă... Trăiască România liberă ! Moarte fasciștilor !“

Iustin Georgescu, student la Facultatea de litere și filozofie din București, a fost arestat în august 1944. În beciurile prefecturii și poliției, el a fost supus la schingiuri bestiale pînă laucidere. Apoi a fost aruncat de la etajul al II-lea al prefecturii, spunîndu-se că s-a sinucis.

Petre Gheorghe a suferit torturi ; i s-a smuls părul de pe cap și apoi a fost trimis în fața Curții Marțiale, fiind executat. În drum spre locul execuției, a strigat celorlalți deținuți politici : „Capul sus ! Noi vom învinge în lupta contra cotropitorilor fasciști !“ El a primit moartea spunînd : „Afară cu ocupanții fasciști, trăiască Partidul Comunist Român“.

În partea de concluzii a lecției va trebui să ne asigurăm că elevii și-au format convingeri, exprimate cu precizie și însuflețire : admirație față de lupta dreaptă a comuniștilor împotriva războiului ; interese pentru acțiunea de solidaritate a popoarelor în lupta lor de condamnare și de demascare a uneltirilor imperialiste ; indignare față de represiunea brutală și neomenească a regimului exploatator, împotriva aspirațiilor la libertate socială și independență națională.

Putem nădăjdui că lecțiile de istorie astfel concepute și conduse nu vor rămîne într-un stadiu teoretic, ci vor avea rezultate vii în acte de conduită capabile să facă din elevii noștri, factori activi ai luptei pentru pace și prietenie între popoare. Vor înțelege că, în raza lor de activitate, cu mijloacele care le stau la dispoziție, prin puterea de a se dedica cu seriozitate și devotament muncii lor de școlari, devin înfăptuitori pe frontul păcii, în rînd cu toți acei care văd pacea, nu numai în litera și în convențiile tratatelor, ci în creația și solidaritatea oamenilor cinstiți și muncitori de pretutindeni.

* * *

Realizarea obiectivelor instructiv-educative despre care ne-am ocupat impune profesorului de istorie sarcini deosebite. Mai mult decît atîta : acesta trebuie să știe că, fără prezența și însuflețirea lui, materialele în

cauză ar rămâne în sfere teoretice, fără puterea necesară de a forma în elevi judecățile și deprinderile de care aceștia au nevoie.

Munca la catedră a profesorului de istorie cuprinde trei aspecte constitutive: științific, ideologic, educativ. Prin pregătirea sa de specialitate, prin nivelul său politic, prin măiestria sa de pedagog, prin atașamentul său față de construcția socialistă și, în genere prin interesul pentru fenomenul uman, profesorul de istorie trebuie să stăpânească și să cuprindă aceste trei aspecte, atât în conținutul lor specific, cât și în legătura lor organică. În măsura în care lecțiile de istorie implicând ideea păcii și prieteniei între popoare se bazează pe conținut științific, expunerea lor la catedră trebuie să fie precisă, logică, gradată, cu înlănțuiri stricte. În același timp, în măsura în care aceste lecții au în ele părți ce se adresează laturilor emotive, expunerea lor trebuie să se întregească cu imagini sugestive, cu exemple colorate și cu căldura personală a convingerii.

În școala nouă, profesorul de istorie se află în centrul unor răspunderi științifice și pedagogice, de care depinde în mod esențial concepția cetățenească a tinerelor generații.